

Форми міжрегіональної інтеграції приморського регіону в умовах глобалізації

Національна академія природоохоронного та курортного будівництва,
e-mail: natastrachkova@rambler.ru

Анотація. *Визначені можливі напрями інтеграційних взаємодій приморського регіону та відповідні їм форми територіально-функціональних утворень залежно від рівня та масштабу прояву інтеграційних процесів. Розкрито значення міжрегіональних кластерів щодо реалізації інтеграційного потенціалу приморського регіону шляхом створення нових просторових інтеграційних структур.*

Ключові слова: *глобалізація, приморський регіон, міжрегіональна інтеграція, синергетичний ефект, кластер.*

Вступ

Сучасний етап регіонального економічного розвитку характеризується кардинальною перебудовою (трансформацією) господарського механізму, основною метою якої є стабілізація економіки та її подальший підйом, що в першу чергу пов'язано з вирішенням проблеми структурування регіональних систем внаслідок їх архаїзму, деформації та неефективності використання внутрішніх і зовнішніх факторів [1]. Трансформація як універсальне явище характеризується зміною зв'язків і факторів регіонального розвитку, які у свою чергу змінюють структуру і функції регіональної суспільно-географічної системи. Особливу роль при цьому відіграють процеси просторової трансформації, що впливають на структуру економічного простору регіону та ефективність його використання за рахунок активізації зв'язків, здатність забезпечити відтворювальний процес необхідними економічними ресурсами і, в кінцевому підсумку, призводять до створення нової якості регіонального простору [2]. При цьому варто погодитись із Сторонянською І.З. стосовно неможливості автаркічного шляху розвитку регіонів України та їхнього прагнення виживанню поодиноці [3]. Насправді в глобальному економічному середовищі жодному регіону автаркія є невігдною, адже кожен із них зацікавлений в якомога ширшому ринку [4]. Зазначені проблеми актуалізують дослідження особливостей розвитку регіонів так званої "рубіжної комунікативності", зокрема, приморського регіону. Вплив глобалізації на регіональний розвиток приморського регіону проявляється у перетворенні його у безпосереднього актора світогосподарської системи і активного учасника глобальних конкурентних відносин в контексті реалізації завдань зовнішньоекономічної політики держави. Приморський регіон є найважливішим просторовим компонентом національної економіки, який реалізує національні соціально-економічні інтереси за допомогою системи міжрегіональних взаємозв'язків і взаємодій, тому виступає як своєрідний "полігон" виникнення та адаптації нових форм територіальних утворень.

Вищезначене викликає необхідність розвитку теоретико-методологічного підґрунтя вивчення факторів, головних напрямів та механізму трансформації суспільно-географічної системи приморського регіону в умовах активізації глобальних процесів, у тому числі за рахунок міжрегіональної інтеграції.

Матеріали і методи

Оцінка можливостей та обмежень застосування міжрегіональних інтеграційних моделей щодо розвитку регіонів, а також можливі схеми формування міжрегіональних соціально-економічних утворень в Україні висвітлено у працях З. Варналія [5], В. Геєця [6], М. Долішнього [7, 8], І. Кононова [9], В. Кравціва [7], М. Паламарчука [8], О. Паламарчука [8], В. Симоненка [7], А. С. Філіпенка [5], В. Чужикова [10], Л. Шевчук [8]. Однак досі не виявлено єдиного підходу до комплексної оцінки міжрегіонального розвитку під впливом глобальних факторів, методології формування на функціонування кластерних утворень як ефективної просторової форми організації міжрегіональних зв'язків

Метою статті є дослідження форм міжрегіональної інтеграції в контексті трансформації структури приморського регіону та формування глобалізованого приморського кластера.

Результати і обговорення

Світовий досвід свідчить, що вплив глобалізації призводить до становлення нової регіональної ієрархії [11]. Княгинін В. та Щедровицький П. в контексті обґрунтування територіального аспекту політики розвитку відмічають необхідність урахування дії певних сучасних об'єктивних закономірностей, зокрема відкритість та інтегрування регіонів у глобальний ринок, підвищення ефективності функціонування за рахунок ефективного управління потоками технологій, людей, фінансів, товарів та інших глобальних цінностей, регулювання розвитку враховуючи інтереси агентів глобального ринку [12].

Одним з можливих проявів трансформації структури приморського регіону під впливом глобальних флуктуацій є інтеграційні процеси. Саме інтеграція забезпечує синергетичний ефект у процесі комбінування, переплетення і зростання потенціалів розвитку господарського процесу на всіх рівнях його організації у глобалізованому суспільстві.

Інтеграційна теорія має глибокі історичні корені, будучи спадщиною ідей та світоглядних концепцій всієї епохи інтернаціоналізації соціально-економічного життя. Вихідний латинський термін "integratio" означає "відновлення, заповнення якоїсь єдності". Серед багатьох визначень, наведених у економічній літературі, на наш погляд, найбільш широке трактування інтеграції запропоновано у роботі Герштейна Є.Ф., де розглянуті економічні процеси, як концентрація, кооперація, спеціалізація у взаємозв'язку та взаємодії [13]. На думку цього автора, інтеграція характеризується як процес, який, по-перше, проявляється у встановленні зв'язків між раніше не пов'язаними елементами системи, по-друге, у поглибленні, посиленні, наданні систематичного характеру існуючим зв'язкам, та по-третє, у появі нових зв'язків, які надають нових цілісних властивостей системі та змінюють її структуру. Тому можна зробити висновок, що процес інтеграції приморського регіону можна охарактеризувати у першому випадку як оновлення суспільно-географічної системи регіону, у другому – як трансформацію структури системи, а у третьому – як утворення кластерних структур та появу нової якості розвитку регіону.

Враховуючи, що розвиток приморського регіону в контексті даного дослідження розглядається в позиції системно-синергетичної парадигми як просторово-часової телеомонний процес трансформації структури, пов'язаної зі зміною механізмів алокації умов, ресурсів і факторів росту у регіональному просторі, при вивченні форм міжрегіональної інтеграції приморського регіону доцільно прийняти за основу концептуальний підхід Колодіної Е.А., подовжений у роботах Сторонянської І.З. Підхід заснований на розумінні інтеграції з точки зору просторової парадигми, що дозволяє органічно об'єднати територіальні та організаційні форми міжрегіональної інтеграції приморського регіону, на відміну від традиційних підходів, що розглядають їх як окремі феномени. У просторовому аспекті «об'єктом» інтеграції можуть виступати територіально-суспільні утворення, які набувають специфічних форм і мають місце на різних рівнях просторової ієрархії.

Враховуючи, що приморський регіон як суспільно-географічна система є також певним інтеграційним утворенням у зв'язку із функціонуванням на перетині різних геопросторів, нами виділені можливі напрями інтеграційних взаємодій приморського регіону та відповідні їм форми територіально-функціональних утворень залежно від рівня та масштабу прояву інтеграційних процесів (рис. 1).

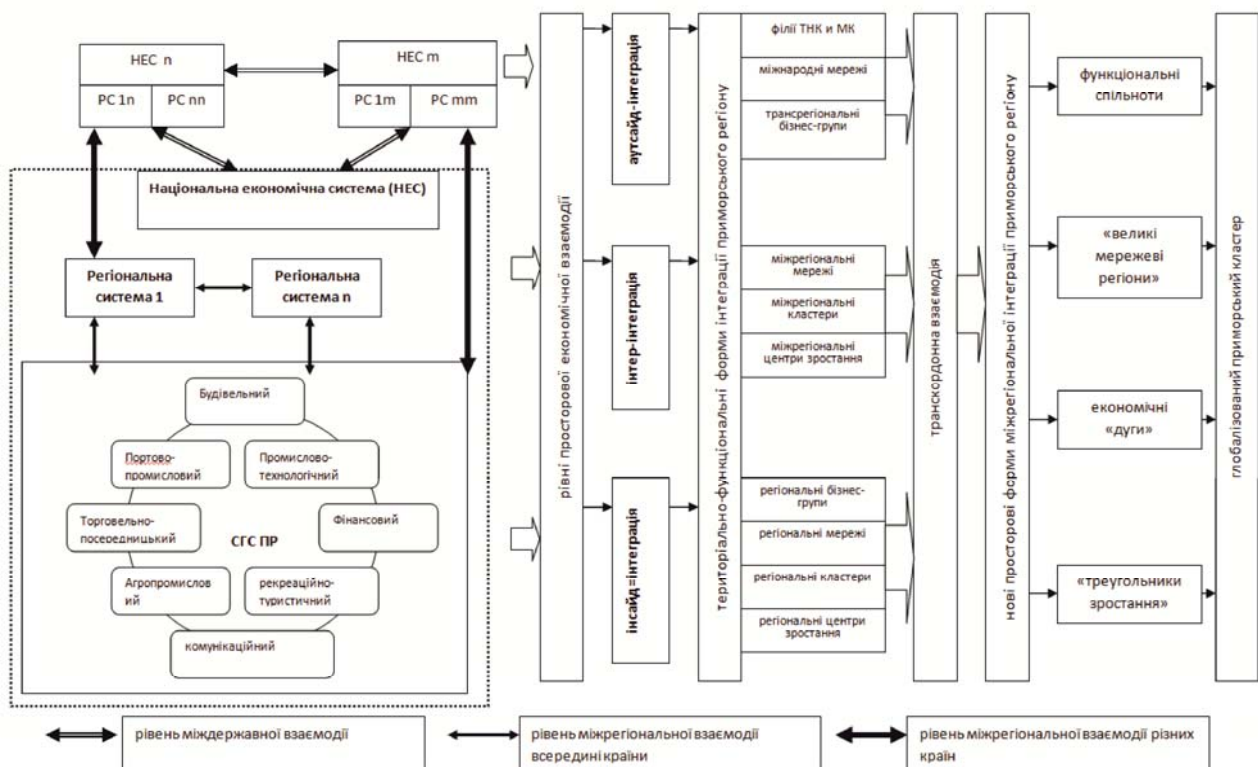

Рис. 1. Форми міжрегіональної інтеграції приморського регіону в умовах глобалізації

Це:

– інсайд-інтеграція – виявляється у внутрішньої регіональної взаємодії підприємств, пов'язаних з морем, які мають диверсифіковану структуру пропульсивних галузей, що виявляється в утворенні таких видів просторових структур як регіональні бізнес-групи, мережі, кластери і центри зростання. Ці підприємства володіють прикордонним локалітетом та пов'язані з експортним сектором економіки.

Переваги інсайд-інтеграції дозволяють оптимізувати використання регіонального потенціалу враховуючи наявність контрастних середовищ з метою уникнення конфліктогенного розвитку приморського регіону;

- аутсайт-інтеграція – відображає можливості реалізації інтересів регіону як елементу національної економічної системи в контексті забезпечення конкурентних позицій держави на міжнародному ринку при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, що проявляється у формуванні філій транснаціональних та міжнародних компаній, міжнародних мереж, трансрегіональних бізнес-груп тощо;

- інтер-інтеграція – виникає на рівні взаємодії приморського регіону як із регіонами у межах національної економіки, так і з окремими регіонами інших держав, що пов'язано з утворенням міжрегіональних мереж, кластерів та центрів зростання як наслідок посилення міжрегіональних взаємозв'язків.

Активатором розвитку усіх форм у контексті трансформацій структури приморського регіону є інтеграція між підприємствами, яка проявляється під впливом внутрішньорегіональних і міжрегіональних взаємодій державного та недержавного рівня у вигляді об'єднання суб'єктів економічної діяльності приморського регіону, функціонування холдингів, інвестиційних угод, програм розвитку, формування умов для розвитку спільного підприємництва, участі в акціонерному капіталі, кооперації бізнес – функцій на міжрегіональному та міжнародному рівнях, створення особливих економічних режимів і пр. При формуванні подібних структур може бути забезпечений синергетичний ефект – зростання ефективності економічної діяльності за рахунок інтеграційних властивостей, зокрема емерджентності, яка зумовлює нову якість системи, що виникає завдяки поєднанню елементів та відсутня у кожного з них окремо. Наприклад, функціонування холдингових структур може забезпечити наступні види синергетичних ефектів:

- ефект масштабу – утворюється в результаті проведення широкомасштабних дій;

- ефект інтеграції – ефект від переваг, які отримує окремий елемент холдингової системи у складі корпоративного об'єднання при організації усіх процесів руху товарів від стадії виробництва до стадії споживання;

- ефект конгломерату – досягається за рахунок перерозподілу ризиків між структурними підрозділами холдингу, що сприяє їх зменшенню;

- ефект управління (збуту, інвестування, забезпечення персоналом та ін.) – отримання додаткових переваг від спільного управління щодо використання ресурсів та ведення бізнесу за різниці напрямками [14].

Таким чином, формування інтегрованих структур сприяє зниженню витрат виробництва (за рахунок прояву ефекту масштабу під час горизонтального злиття), отриманню більш дешевих ресурсів та їх спільному використанню (під час вертикального злиття), ефективному використанню ринкової інфраструктури (за рахунок спільного збуту), зниженню витрат управління (за рахунок поєднання функцій управлінських ланок та ін.).

На базі подібних форм можуть бути сформовані більш крупні інтеграційні утворення, які сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності приморського регіону. Механізм формування глибоко інтегрованих транснаціональних територій описаний Ф. Перру, який у якості основи світового господарства розглядає цілеспрямовану діяльність "рушійних одиниць", або "полюсів розвитку", які оточені відповідними "зонами впливу". Такими одиницями є великі фірми, промислові комплекси та галузі економіки. Взаємодія активних "полюсів зростання" та їх оточення супроводжується ефектом агломерації та призводить до появи "полюсів розвитку", які теж не є ізольованими утвореннями.

В процесі економічної взаємодії між "полюсами розвитку" виникають "зони розвитку" та "осі розвитку". Ф. Перру вважає, що осі розвитку – це системи полюсів розвитку, які просторово трансформуються під впливом комунікаційних зв'язків. Таким чином відбувається формування складної взаємовигідної господарської системи, яка виходить за межі національних інтересів та охоплює певні регіони. Подібні системи Ф. Перру називає "зонами інтеграції". Дослідження сучасності розвивають дану теорію та визначають декілька форм "зон інтеграції" [15].

Враховуючи теоретичний та практичний досвід дослідження міжрегіонального та транскордонного співробітництва у Європейському Союзі [16], для приморського регіону доцільним може бути створення наступних форм просторових інтеграційних утворень:

- «функціональні спільноти» – структури у вигляді асоціацій або регіональних рад, які фокусують власну діяльність на конкретних проектах просторового планування, у тому числі питаннях культури, освіти, економіки та екології;

- «великі мережеві регіони» – системи суспільних акторів, які солідарно співпрацюють у просуванні індивідуальних та колективних інтересів, обмінюються формальними і неформальними ресурсами у рамках міжрегіонального комунікаційного поля. Дана просторова форма характеризується активним процесом формування мережевих інституційних структур співробітництва та акцентує увагу переважно на геополітичній та геокомунікаційній складових розвитку регіону;

- «економічні дуги» (або коридори розвитку) – специфічна форма міжнародного співробітництва, характерна для приморських регіонів ЄС, вона пов'язана з реалізацією міжнародних транспортно-комунікаційних функцій регіону;

- «трикутники зростання» – транснаціональні економічні зони у приморському регіоні, в межах яких відмінності у факторах росту трьох або більше країн використовуються з метою розвитку зовнішньої

торгівлі та залучення іноземних інвестицій. При цьому вважається, що функції даної форми значно ширше, ніж функції єврорегіонів, оскільки вони дають можливість об'єднувати у певну цілісність регіони, які володіють взаємодоповнюючими видами ресурсів, максимально використовуючи принцип порівняльних переваг.

– "єврорегіони" – території, на яких здійснюється прикордонна (транскордонна) співпраця. Вони є результатом порозуміння органів територіального самоврядування. Метою створення єврорегіонів є, перш за все, розгортання діяльності, яка допомагала б зближенню локальних спільнот і органів влади прикордонних регіонів, економічна співпраця у сферах створення спільних економічних структур та прикордонної торгівлі, розвиток комунікацій, захист довкілля, культурно-освітня діяльність, туризм. Створення єврорегіонів є своєрідним слідством політики ЄС, спрямованої на децентралізацію політичної та економічної влади, створення своєрідних екстериторіальних утворень.

У цілому головною метою розвитку нових просторових структурних форм приморського регіону є перетворення глобальних флуктуацій у контексті транскордонного регіоналізму, що здатне забезпечити телеономний розвиток приморського регіону у напрямку атрактора підвищення якості соціально-економічного зростання.

На думку автора, потенціал означених інтеграційних форм приморського регіону може бути адекватно реалізований через механізм створення міжрегіональні утворення міжрегіональних кластерів. Досвід розвинених країн свідчить, що саме кластер є найбільш ефективною формою реалізації потенціалу міжрегіонального співробітництва та розвитку регіональних відкритих систем. У цілому вивченню кластерів, особливо їхньої ролі у підвищенні ефективності функціонування регіональних систем, присвячені роботи В.А. Беспалова, В.Б. Леонтьєва, С.Г. Полякова, М. Портера, Д. Б. Ригаліна, Т.В. Цихан та ін. Соціально-економічна цінність кластерної моделі полягає в спрямованості на підвищення конкурентоспроможності регіональних структур як на зовнішніх, так і внутрішніх ринках, активізації регіональних і міжрегіональних інноваційних процесів за рахунок активного інформаційного обміну на основі комплексного використання потенціалу міжрегіональних утворень і створення макрорегіональної інфраструктури.

Головними передумовами створення кластерів у приморському регіоні є наявність взаємопов'язаної системи виробництва, що мають певну спеціалізацію, обумовлену приморським положенням, спільність і обмеженість території, можливість комплексного використання місцевих ресурсів, єдність виробничої та ринкової інфраструктури. При цьому слід також взяти до уваги еколого-економічну спрямованість подібних утворень, враховуючи невідповідність асиміляційного потенціалу приморського регіону антропогенному навантаженню і значний рекреаційний потенціал.

Тому враховуючи специфіку розвитку приморського регіону, можна виділити наступні функціональні ознаки глобалізованого приморського кластера:

- поліфункціональність – можливість комплексного вирішення економічних, соціальних та екологічних завдань як на національному, так і міжнародному рівнях;
- адаптивність – здатність реагувати на зовнішні та внутрішні флуктуації глобального середовища шляхом трансформації елементів системи кластеру;
- когерентність – здатність до синхронізації процесів функціонування структурних елементів кластера з метою узгодження трансформаційних циклів розвитку у короткостроковому та довгостроковому періодах при формуванні нової якості суспільно-географічної системи приморського регіону;
- взаємовигідність – забезпечення взаємних соціальних, економічних та екологічних переваг у процесі реалізації економічних інтересів агентів господарчої діяльності;
- синергетичний ефект – більш значне поліпшення стану кластера у цілому порівняно з відокремленим функціонуванням кожного з його елементів;
- відкритість – здійснення біфуркаційного механізму розвитку, що характеризується процесами метаболізму – обміну речовиною, енергією та інформацією із зовнішнім середовищем;
- інтеграційний – об'єднання в єдиний комплекс елементів економічної, соціальної та екологічної підсистем на внутрішньому, міжрегіональному національному та міжнародному рівнях.

Крім даних функціональних ознак кластери у приморському регіоні можуть мати глобальний характер завдяки наявності фактора транскордонності, що виражається у розвитку транскордонної кооперації як одному з видів співробітництва прикордонних регіонів за допомогою формування комунікаційного поля національних кордонів. Це призводить до формування територіальних утворень субнаціонального рівня, що включають регіони декількох держав, які характеризуються активним прикордонним співробітництвом і постійно зростаючим рівнем соціально-економічної інтеграції [16]. Розвиток транскордонної кооперації передбачає перетворення прикордонних, периферійних регіонів національної економіки у інтегровані, взаємодоповнюючі територіальні структури, які перетворюють зовнішні флуктуації у додатковий фактор соціально-економічного зростання за допомогою розширення комунікаційного простору та інформаційного насичення.

Висновки

Інтеграція стає імперативом сучасної економіки, оскільки вона забезпечує синергетичний ефект у процесі комбінування, переплетення і зрощення потенціалів розвитку господарського процесу на всіх

рівнях його організації. Новітні світові процеси приводять на макро-, мезорівнях функціонування приморського регіону до диверсифікації і активізації формування внутрішньорегіональних, міжрегіональних та інтернаціональних інтеграційних об'єднань, а на мікрорівні – до активізації процесів появи нових інтеграційних територіально-функціональних структур. Одним із можливих варіантів реалізації інтеграційного потенціалу приморського регіону є створення нових просторових інтеграційних структур на основі міжрегіональних кластерів. Саме кластер володіє такою властивістю, як добровільність та економічна зацікавленість у взаємодії. Міжрегіональні кластери, а не точки зростання, повинні стати основою трансформації структури приморського регіону, оскільки вони спроможні формувати не лише нові конкурентні переваги, а й створювати імпульс розвитку. Окрім цього, лише міжрегіональні кластери (а не поодинокі регіони, чи точки росту) можуть бути підґрунтям для реалізації транскордонних та транснаціональних проектів співробітництва держави.

Література

1. Папп В.В. Структурні процеси в економіці регіональних суспільних систем: теорія, методологія, практика: монографія / В.В. Папп. – Львів : НАН України, Ін-т регіон. досл., 2009. – 340 с.
2. Пепа Т.В. Гармонізація трансформації територіальної структурованих регіональних систем и складових економічного простору України / Т.В. Пепа, Л.Г. Чернюк // Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія Економічні науки. 2010. – Вип. 21. – С. 7-10.
3. Сторонянська І.Г. Стратегічні цілі та пріоритети державного регулювання процесів економічної інтеграції регіонів України / І.Г. Сторонянська // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. – 2009. – №3. – С. 201-207.
4. Региональное развитие: опыт России и Европейского Союза / Отв. ред. академик РАН А.Г. Гранберг. – М. : Экономика, 2000. – С.81.
5. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : монографія / За ред. З. С. Варналія. – К. : НІСД, 2007. – 768 с.
6. Геєць В. М. Концепція розвитку внутрішнього ринку України / В. М. Геєць, В. О. Точилін // Вісник Інституту економічного прогнозування. – 2002. – №2. – С. 3–8.
7. Долішній М. Макрорегіоналізація України як основа здійснення регіональної політики / Долішній М., Кравців В., Симоненко В. // Незалежний культурологічний часопис. – 2002. – № 23. – С. 6–30.
8. Долішній М. І. Соціально-економічне районування України : Препринт / Долішній М. І., Паламарчук М. М., Паламарчук О. М., Шевчук Л.Т. – Львів : НАН України, Ін-т регіон. досл., 1997. – 50 с.
9. Кононов І. Донбас і Галичина в регіональній системі України / І. Кононов, С. Хобта, С. Щудло // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2008. – № 3. – С. 73–98.
10. Чужиков В. І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія : монографія / Чужиков В. І. – К. : КНЕУ, 2008. – 272 с.
11. Измestьев А.А. Формирование кластеров в свете закономерностей регионального развития / А.А. Измestьев // Известия ИГЭА. – 2008. – №4 (60). – С. 61-66.
12. Княгинин В. Территориальная проекция промышленной политики в России: кто оплатит издержки глобализации / В. Княгинин, П. Щедровицкий // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.archipelag.ru/agenda/povestka/evolution/formula/projection>.
13. Герштейн Е.Ф. Дифференциация и интеграция в промышленности: теория и практика развития: дис. ... д-ра эк. наук. : 08.00.05. / Е.Ф. Герштейн. – Минск, 1993. – 282 с.
14. Жемчужников С.И. Направления совершенствования взаимодействия предприятий на основе интеграции экономических процессов / С.И. Жемчужников // Инновационный вестник Регион. – 2011. – №1. – С. 20-26. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/sinergiya-kak-tsel-integratsii-v-holdingah>
15. Федоров Г.М. Трансграничная регионализация в условиях глобализации / Г.М. Федоров, С.В. Корнеевец // Балтийский регион. – 2010. – №4. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/transgranichnaya-regionalizatsiya-v-usloviyah-globalizatsii>.
16. Гомольська Н.І. Нові форми міжнародної економічної інтеграції - перспективи розвитку транскордонної співпраці / Н.І. Гомольська // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 20.5. – С. 173-178.

Аннотация. Н.В. Стрaчкова **Формы межрегиональной интеграции приморского региона в условиях глобализации.** Определены возможные направления интеграционного взаимодействия приморского региона и соответствующие им формы территориально-функциональных образований в зависимости от уровня и масштаба проявления интеграционных процессов. Раскрыто значение межрегиональных кластеров для реализации интеграционного потенциала приморского региона путем создания новых пространственных интеграционных структур.

Ключевые слова: глобализация, приморский регион, межрегиональная интеграция, синергетический эффект, кластер.

Abstract. N.V. Strachkova **Forms interregional integration coastal region under globalization.** Identified possible areas of integration and interaction of the seaside region and the corresponding forms of territorial-functional formations depending on the level and scale manifestations of integration processes. The significance of inter-regional clusters to implement the integration potential of the coastal region by creating new spatial integration structures.

Keywords: globalization, coastal region, interregional integration, synergistic effect, cluster.

Поступила в редакцию 07.02.2014 г.